

**Sprawozdanie merytoryczne z realizacji przez Rzecznika Praw
Obywatelskich projektu „Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa
Wschodniego UE 2009 - 2013”
w roku 2009**

Warszawa, dnia 25 stycznia 2010 r.

I. Podstawowe dane o projekcie:

- 1. nazwa Dotowanego:** Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Al. Solidarności 77, 00 – 090 Warszawa,
- 2. nazwa projektu:** Współpraca Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego UE (PW) 2009 - 2013,
 - **numer umowy:** - nr wniosku konkursowego 1042/2009/AD/2009,
 - **czas realizacji projektu:** 20 maja 2009 r. do 31 grudnia 2009 r.

II. streszczenie krótko przedstawiające zrealizowany projekt:

Projekt „Współpraca Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego UE (PW) 2009 - 2013” stanowi inicjatywę Rzecznika Praw Obywatelskich dra Janusza Kochanowskiego we współpracy z Mediatorem Republiki Francuskiej. Został przygotowany w 2009 r. w Biurze RPO, jako program współpracy nawiązującej swymi celami do Projektu Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej, w zakresie szeroko pojętej ochrony praw człowieka i obywatela. Objętych nim zostało sześć krajów byłego Związku Radzieckiego: Armenia, Azerbejdżan, Białoruś, Gruzja, Mołdawia i Ukraina.

Projekt RPO zyskał uznanie i poparcie Prezydenta RP, Ministra Spraw Zagranicznych oraz Sekretarza Komitetu Integracji Europejskiej. Jego realizacja może w efektywny sposób przyczynić się do promocji Polski jako kraju propagującego wartości demokratyczne wśród wschodnich sąsiadów Unii Europejskiej. Projekt doskonale wpisuje się w założenia i cele Partnerstwa Wschodniego, przedstawione w Komunikacie Komisji Europejskiej, w ramach platformy tematycznej „Demokracja, dobre zarządzanie i stabilność”. Szczególne wsparcie dla Projektu zadeklarował Minister Spraw Zagranicznych, oferując również pomoc placówek dyplomatycznych w krajach partnerskich, krajach UE i Stałego Przedstawicielstwa przy UE

w Brukseli, a także podejmując działania promujące realizację Programu wobec przedstawicieli Komisji Europejskiej. Poparcie tego resortu znalazło również wymiar finansowy. Na wniosek Biura RPO, Ministerstwo Spraw Zagranicznych przyznało na realizację Projektu kwotę 140.271 zł, w ramach Programu polskiej pomocy zagranicznej udzielanej za pośrednictwem MSZ w 2009 roku.

Rok 2009 upłynął na intensywnych działaniach, zmierzających do zainicjowania długofalowej współpracy. Jej celami są m.in.: wzmocnienie zdolności urzędów ombudsmanów państw Partnerstwa Wschodniego do partycypacji w budowie demokratycznego państwa prawa, wdrażanie efektywnych mechanizmów poszanowania praw jednostki, a także wsparcie dla instytucji wymiaru sprawiedliwości. Już w marcu 2009 r. zaproszono do udziału w Projekcie ombudsmanów Ukrainy, Mołdawii, Armenii, Azerbejdżanu, i Gruzji. Skierowano również wystąpienie do władz Białorusi w kwestii możliwości delegowania do Programu przedstawiciela rządu tego kraju. Do udziału został zaproszony Mediator Republiki Francuskiej, który z wielkim entuzjazmem włączył się do współpracy.

Pierwszym efektem tej kooperacji było opracowanie w Biurze RPO Projektu „Współpraca Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego UE (PW) 2009 - 2013”, obejmującego 5 kolejnych lat¹. Sprecyzowano w nim cele Projektu i samej współpracy, do których zaliczono dodatkowo m.in. wsparcie dla organizacji pozarządowych przyczyniających się w państwach PW do budowy społeczeństwa obywatelskiego w demokratycznym państwie prawa. Dokonano szczegółowego określenia beneficjentów i odbiorców Projektu, którymi – oprócz ombudsmanów – mają być (w dłuższej perspektywie) organy wymiaru sprawiedliwości oraz organy administracji publicznej państw objętych Projektem, a także organizacje pozarządowe, dziennikarze i organizacje wolnych mediów. W celu nadzorowania i kierowania Projektem Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego zaplanowano powołanie jego specjalnych organów, takich jak: Rada Praw Obywatelskich Partnerstwa Wschodniego, Komitet Pełnomocników, Rada Naukowa oraz Centrum Praw Człowieka.

Uzgodniono również, że dla podkreślenia poszczególnych swobód i wolności obywatelskich, szczególnie istotnych w naszych czasach, Rada Praw Obywatelskich ustanawiać ma tematy na każdy kolejny rok współpracy, poświęcone poszczególnym grupom swobód i wolności obywatelskich. W związku z tym, Rzecznik Praw Obywatelskich

¹ Projekt opracowany został przez Mirosława Wróblewskiego, dyrektora Zespołu Prawa Konstytucyjnego i Międzynarodowego w Biurze RPO, we współpracy z dr. Maciejem Dybowskiem, Pełnomocnikiem RPO.

zapropował ustanowienie następujących tematów rocznych na kolejne lata: rok 2009 – zainicjowanie Projektu, 2010 – Rok Solidarności, pod przewodnictwem polskiego RPO, 2011 – Rok Prawa do Sądu, pod przewodnictwem polskiego RPO i francuskiego Mediatora, 2012 – Rok Skutecznej Administracji i Prawa do Informacji, pod przewodnictwem polskiego RPO i Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich. Ponadto Rzecznik zaproponował, aby rok 2013 był Rokiem Praw Konsumenta albo Rokiem Poszanowania Praw Pracowniczych i Praw Pracodawców. Każdy kolejny rok tematyczny inicjować ma konferencja międzynarodowa, której miejsce wyznaczy Rada Praw Obywatelskich w wybranych państwach objętych Projektem.

W ramach Projektu przewidziano m.in. organizację cyklu szkoleń i warsztatów z zakresu ochrony praw człowieka i obywatela, promocję Europejskiego Kodeksu Dobrej Praktyki Administracyjnej, monitorowanie sytuacji więźniów, promowanie wdrażania mechanizmów zapobiegania torturom, a także analizę przepisów prawa krajowego państw pod kątem dostosowania do europejskich standardów ochrony praw jednostki oraz realizację badań i projektów naukowych i badawczych.

III. informacje o zrealizowanych działaniach (o każdym działaniu oddzielnie):

A - WARSZTATY W NATOLINIE

1. nazwa: *Stan przestrzegania praw i wolności człowieka w państwach objętych programem Partnerstwa Wschodniego Analiza sytuacji i próba wskazania najważniejszych problemów z punktu widzenia urzędu ombudsmana - warsztaty dla przedstawicieli ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego.*

2. miejsce: Fundacja *Centrum Europejskie – Natolin* z siedzibą w Warszawie oraz *Kolegium Europejskie*, Warszawa, ul. Nowoursynowska 84.

3. termin realizacji: 22 - 25 października 2009 r.

4. streszczenie:

- cele:

- zdefiniowanie oraz precyzyjne określenie najważniejszych wyzwań w zakresie przestrzegania praw i wolności człowieka w państwach Partnerstwa Wschodniego UE,
- zdefiniowanie oraz precyzyjne określenie problemów i potrzeb instytucji ombudsmanów państw objętych Projektem,

- przygotowanie projektu Porozumienia/Deklaracji o Współpracy Ombudsmanów Państw PW UE,
- przygotowanie projektu i wstępnych założeń programu Współpracy Ombudsmanów Państw PW.

- tematyka:

- **Wolność słowa/mediów/zgromadzeń** (stosowanie gróźb wobec niezależnych dziennikarzy ze strony przedstawicieli władzy publicznej, zmuszanie do ujawniania źródeł opublikowanych informacji, nierówne traktowanie mediów przez władze państwowe, restrykcyjny tryb wydawania przepustek i akredytacji dla dziennikarzy, wymuszanie przez władze autocenzury mediów, arbitralność przy podejmowaniu decyzji o wydaniu koncesji na radiową bądź telewizyjną działalność podmiotów prywatnych, napaści i pobicia niezależnych dziennikarzy przez „nieznany sprawców” oraz niewystarczająca i nieefektywna reakcja organów ścigania na te incydenty, nagminne odmawianie przez władze publiczne wydania zgody na przeprowadzenie pokojowych demonstracji, stosowanie wobec organizatorów demonstracji groźbą ze strony władz, mających zniechęcić ich do organizacji protestów oraz tzw. areszty prewencyjne),
- **Prawo do sądu** (brak wystarczających gwarancji niezawisłości i niezależności sędziowskiej oraz jawności rozpraw sądowych, wysoki poziom korupcji w sądownictwie, brak odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów, silne naciski ze strony władzy publicznej na przedstawicieli sądownictwa)
- **Wolność od tortur i poniżającego traktowania** (nadużywanie siły przez policję oraz służby specjalne, przeludnienie i warunki sanitarne w aresztach i miejscach zatrzymań, zmuszanie więźniów do pracy w skrajnie trudnych warunkach, bicie ich i poddawanie przemocy psychicznej, stosowanie tortur wobec zatrzymanych, w tym w celu wydobywania zeznań, fizyczne i psychiczne znęcanie się przełożonych nad podwładnymi w siłach zbrojnych).

- opis poszczególnych działań/wydarzeń:

- **pierwszy dzień warsztatów - 22 października 2009 r.** - Podczas inauguracyjnej sesji plenarnej przemówienia okolicznościowe wygłosili: Rzecznik Praw Obywatelskich dr Janusz Kochanowski, dyrektor gabinetu Mediatora Republiki Francuskiej Pan

Christian Le Roux, Pełnomocnik Ministra Spraw Zagranicznych RP do spraw Partnerstwa Wschodniego Pan Andrzej Cieszkowski. Prezentację na temat funkcjonowania i aktywności Rzecznika Praw Obywatelskich przedstawił Dyrektor Zespołu Prawa Konstytucyjnego i Międzynarodowego w Biurze RPO Pan Mirosław Wróblewski. Należy wspomnieć, że na wyraźne życzenie uczestników wprowadzono język angielski jako drugi język roboczy, obok języka rosyjskiego. Następnie uczestnicy warsztatów omawiali główne problemy w funkcjonowaniu urzędów ombudsmanów w ich państwach oraz wskazywali na możliwe płaszczyzny współpracy. Zagraniczni goście przedstawili prezentacje dotyczące kompetencji oraz sposobu zorganizowania urzędów ombudsmanów w ich państwach. W efekcie dyskusji uczestnicy wyodrębnili trzy najważniejsze problemy, które powinny zostać włączone do tematyki kolejnych spotkań. Należą do nich: dalsze zbliżenie urzędu ombudsmana do obywateli, rosnąca liczba skarg kierowanych do biur ombudsmanów oraz właściwa reakcja na zagrożenia i konsekwencje problemów wykraczających poza granice jednego państwa. Uczestnicy zwrócili też uwagę na możliwe formy przyszłej współpracy, np. w postaci tzw. wizyt studyjnych w urzędach ombudsmanów państw, a także w organach wymiaru sprawiedliwości. Wskazali też na potrzebę wykorzystywania dla potrzeb przyszłej współpracy możliwości oferowanych przez nowe technologie. Dyskusję moderowali wspólnie Pan Mirosław Wróblewski i Pani Anna Błaszczak z BRPO. W trakcie tego dnia, dyskusji przysłuchiwali się i zabierali w niej głos także pracownicy Zespołu I w Biurze RPO: Pani Katarzyna Łakoma, Pan Adam Krzywoń, Pan Radosław Puchta oraz Pan Maciej Szcząska-Wójcik. Obecni byli także goście ze świata nauki, przedstawiciele MSZ, studenci Kolegium Europejskiego w Natolinie, reprezentanci placówek dyplomatycznych państw uczestniczących w projekcie współpracy ombudsmanów.

- **drugi dzień warsztatów – 23 października 2009 r.**, poświęcony był prawu do sądu. Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich Prof. Marek Zubik, omówił wymagania Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dotyczące sądów, natomiast Pełnomocnik Rzecznika ds. Naukowych dr Maciej Dybowski przedstawił wystąpienie pt. „Wybrane problemy wymiaru sprawiedliwości w procesie demokratyzacji państw postkomunistycznych”. Uczestnicy zaprezentowali najistotniejsze problemy z tego obszaru występujące w ich krajach. Mimo znacznych odmierności problemów, pewne zagadnienia uznano za wspólne, jak np. przewlekłość postępowania, właściwe

umocowanie osób sprawujących wymiar sprawiedliwości, czy wykonywanie wyroków sądowych. Uzgodniono, że działania podejmowane przez poszczególnych ombudsmanów na rzecz polepszenia dostępu do wymiaru sprawiedliwości mogą polegać m.in. na odpowiednich działaniach edukacyjnych, czy wymianie doświadczeń poszczególnych krajów w zakresie rozwiązywania tych problemów. Dyskusję moderowali wspólnie Pan Mirosław Wróblewski i Pan Adam Krzywoń z BRPO. W trakcie tego dnia, dyskusji przysłuchiwali się i zabierali w niej głos pracownicy Zespołu I BRPO: Pani Anna Błaszczk, Pani Katarzyna Łakomic, Pan Adam Krzywoń, Pan Radosław Puchta oraz Pan Maciej Szcząska-Wójcik.

- **trzeci dzień warsztatów – 24 października 2009 r.**, został poświęcony problematyce wolności słowa oraz wolności zgromadzeń. Uczestnicy warsztatów zaprezentowali swoje wystąpienia, w których przedstawili obowiązujące w ich krajach regulacje prawne oraz pojawiające się w ich kontekście zagadnienia. Zajęcia wprowadzające w dyskusję przeprowadził ks. prof. Franciszek Longchamps de Bèrier. Wykład dra Ireneusza C. Kamińskiego pozwolił zaś zaprezentować obowiązujące standardy wypracowane w odniesieniu do wolności słowa w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Pani Katarzyna Łakoma - Zastępca Dyrektora Zespołu Prawa Konstytucyjnego i Międzynarodowego BRPO przedstawiła referat na temat wolności słowa z perspektywy polskiego RPO. W trakcie dyskusji okazało się, że w krajach, których przedstawiciele brali udział w warsztatach, istnieją wspólne problemy z realizacją tego prawa. Dyskutowano też na temat możliwości uruchomienia platformy internetowej ombudsmanów państw Partnerstwa Wschodniego oferującej aktualne informacje prawne dotyczące ustawodawstwa, ale i orzecznictwa (wzorowanej na zasadach funkcjonowania strony internetowej „Codziennika Prawnego”). Dyskusje w tym dniu były moderowane wspólnie przez Pana Mirosława Wróblewskiego i Panią Katarzynę Łakomą. Ponadto dyskusjom przysłuchiwali się i zabierali w nich głos pracownicy Zespołu I BRPO: Pani Katarzyna Łakoma, Pan Adam Krzywoń, Pan Radosław Puchta oraz Pan Maciej Szcząska-Wójcik. Gościem tego dnia warsztatów był także Pan Wojciech Arndt – Prezes Fundacji „Ius et Lex”.
- **czwarty dzień warsztatów – 25 października 2009 r.**, upłynął na wymianie doświadczeń w zakresie krajowych mechanizmów prewencji tortur.

Referat wprowadzający do dyskusji dotyczącej wolności od tortur i poniżającego traktowania, pt. *Krajowy mechanizm prewencji tortur - doświadczenia polskie*, przedstawił Pan dr Janusz Zagórski - Dyrektor Zespołu Prawa Karnego Wykonawczego BRPO. Następnie rozpoczęła się całodniowa dyskusja, moderowana przez Panią Ewę Dawidziuk - Zastępcę Dyrektora Zespołu Prawa Karnego Wykonawczego BRPO oraz Pana Mirosława Wróblewskiego. W dyskusji tej wzięli także udział pracownicy Zespołu I BRPO: Pani Anna Błaszczak, Pan Adam Krzywoń oraz Pan Radosław Puchta. Z przedstawionych przez uczestników warsztatów informacji wynika, że w reprezentowanych przez nich państwach mechanizmy te są najskuteczniejszym środkiem zapobiegającym niedozwolonym formom traktowania osób pozbawionych wolności. Jednocześnie przedstawiciele Azerbejdżanu, Gruzji oraz Republiki Mołdowy wskazali na problemy w funkcjonowaniu mechanizmów w ich krajach oraz potrzebę wymiany doświadczeń w tym względzie na forum międzynarodowym. Wiele pytań kierowanych przez nich do pracowników BRPO dotyczyło szczegółów odnoszących się do funkcjonowania w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji. Uczestnicy zaproponowali zorganizowanie wizyt studyjnych we wszystkich państwach Partnerstwa Wschodniego, poświęconych między innymi tej problematyce, celem wymiany doświadczeń i szczegółowego omówienia dobrych praktyk. Warsztaty zakończyły się omówieniem czterodniowych spotkań i wymianą poglądów co do możliwości dalszej współpracy w ramach programu Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego. Wyrażono nadzieję na realizację kolejnych projektów we współpracy ombudsmanów państw Partnerstwa, Polski i Republiki Francuskiej, na rzecz wzmocnienia stanu przestrzegania wolności i praw człowieka i obywatela w Europie.

- informacja o uczestnikach:

- **liczba uczestników:**

- **Urząd Pełnomocnika do Spraw Praw Człowieka (Ombudsman) Republiki Azerbejdżanu (3):** Pan Zaur Valimammadli - Senior Adviser, International Relations Sector Office of the Commissioner for Human Rights (Ombudsman) of Azerbaijan, Pan Adil Eyvazov - Deputy Chief, Human Rights Protection Department Office of the Commissioner for Human Rights (Ombudsman) of Azerbaijan, Pani Anara Novruzova - Chief Specialist, Protocol Section Office of the Commissioner for Human Rights (Ombudsman) of Azerbaijan;

- **Urząd obrońcy Publicznego (Ombudsmana) Gruzji (3):** Pani Tamar Kemularia - Adviser to Public Defender Office of the Public Defender of Georgia, Pani Nino Trapaidze - Chief Specialist, Division of Justice Office of the Public Defender of Georgia, Pani Ana Abashidze - Specialist, Child Rights Centre Office of the Public Defender of Georgia,
 - **Urząd Adwokatów Parlamentarnych (Ombudsmanów) Republiki Mołdowy (3):** Pani Sorina Susanu - Adviser to the Parliamentary Advocate Center for Human Rights of Moldova, Pani Carolina Cazaciuc – Lawyer Center for Human Rights Moldova, Pan Alexandru Popa – Lawyer Center Human Rights Moldova.
- **charakterystyka grupy:** przedstawiciele urzędów ombudsmana z państw PW, delegowani przez poszczególnych ombudsmanów.
 - **kryteria wyboru uczestników:** pracownicy merytoryczni urzędów ombudsmanów z państw PW, delegowani przez poszczególnych ombudsmanów.

- informacja o wykładowcach/trenerach (nazwiska, krótkie notki biograficzne, tematyka wygłoszonego referatu, kryteria wyboru wykładowców/trenerów):

- **Pan dr Janusz Kochanowski**, Rzecznik Praw Obywatelskich (absolwent Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego, doktor nauk prawnych, odbył aplikację sądową, był wykładowcą na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego, ekspertem Senackiej Komisji Praw Człowieka i Praworządności, konsulem generalnym Rzeczypospolitej Polskiej w Londynie, visiting fellow na Uniwersytecie Cambridge, a także założycielem i prezesem fundacji "Ius et Lex". Jest członkiem Okręgowej Rady Radców Prawnych w Warszawie, autorem ponad 100 prac nt. prawa karnego, administracyjnego i konstytucyjnego oraz stosunków międzynarodowych), przemówienie okolicznościowe i wprowadzenie do warsztatów: *Ombudsman – rola, funkcje i organizacja urzędu na przykładzie polskiego Rzecznika Praw Obywatelskich*, gospodarz spotkania;
- **Pan Christian Le Roux**, Dyrektor Gabinetu Mediatora Republiki Francuskiej, przemówienie okolicznościowe, prezentacja na temat Urzędu Mediatora, współgospodarz spotkania;

- **Pan Andrzej Cieszkowski**, Pełnomocnik Ministra Spraw Zagranicznych RP do spraw Partnerstwa Wschodniego, przemówienie okolicznościowe;
- **Pan Mirosław Wróblewski**, Dyrektor Zespołu Prawa Konstytucyjnego i Międzynarodowego BRPO (absolwent Wydziału Prawa i Administracji Instytutu Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego – magister politologii o specjalizacji stosunki międzynarodowe, absolwent Wydziału Prawa i Administracji ww. uczelni – magister prawa, ukończył studia doktoranckie na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych ww. uczelni, gdzie prowadził zajęcia dydaktyczne do przedmiotów Prawo Unii Europejskiej oraz Współczesne zagadnienia konstytucjonalizmu, aplikant radcowski. Był specjalistą ds. programów europejskich i dziennikarzem w Polskim Radiu Kraków S.A., wykładowcą Wyższej Szkoły Europejskiej im. Ks. Prof. Józefa Tischnera. Obecnie jest wykładowcą Studium Podyplomowego Prawa Europejskiego w Katedrze Prawa Europejskiego Wydziału Prawa i Administracji UJ. Był zastępcą dyrektora Biura Zarządzania Funduszami Europejskimi w Małopolskim Urzędzie Wojewódzkim w Krakowie, a także Dyrektorem Biura Dyrektora Generalnego ww. urzędu), referat wprowadzający (wraz z Panem dr Januszem Kochanowskim): *Ombudsman – rola, funkcje i organizacja urzędu na przykładzie polskiego Rzecznika Praw Obywatelskich*, moderacja następujących dyskusji: 1. *Organizacja i główne problemy w funkcjonowaniu urzędu ombudsmana w państwach PW*, 2. *Wzmocnienie i reorganizacja urzędów ombudsmanów w państwach PW - program i cele przyszłej współpracy ombudsmanów*, 3. *Główne problemy wymiaru sprawiedliwości w państwach PW*, 4. *Wymiar sprawiedliwości w państwach PW - program i cele przyszłej współpracy ombudsmanów*, 5. *Główne zagrożenia dla wolności słowa, mediów i wolności zgromadzeń w państwach PW*, 6. *Wolność słowa, mediów, zgromadzeń w państwach PW - program i cele przyszłej współpracy ombudsmanów*, 7. (wraz z Panią Ewą Dawidziuk): *Wolność od tortur i poniżającego traktowania, sytuacja więziennictwa w państwach PW*, 8. (wraz z Panią Ewą Dawidziuk): *Wolność od tortur i poniżającego traktowania - program i cele przyszłej współpracy ombudsmanów*;
- **Pan prof. UW dr hab. Marek Zubik**, Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich (absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, kierownik Katedry Prawa Konstytucyjnego UW. Był kierownikiem lub współuczestnikiem wielu programów badawczych realizowanych przez Helsińską Fundację Praw Człowieka,

Instytut Spraw Publicznych oraz Komitet Badań Naukowych. Współpracował jako ekspert z Organizacją Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. Był sekretarzem Sekcji Polskiej Międzynarodowego Stowarzyszenia Nauk Prawnych w Paryżu, sekretarzem Komitetu Nauk Prawnych PAN, a od 2007 r. jest członkiem prezydium Komitetu Nauk Prawnych PAN. Pracował także jako ekspert w Biurze Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu, był wicedyrektorem Zespołu Wstępnej Kontroli Skarg Konstytucyjnych i Wniosków w Biurze Trybunału Konstytucyjnego. Od 2006 roku Kierownik Katedry Prawa Konstytucyjnego UW. Jest autorem, współautorem lub redaktorem ponad 150 publikacji o charakterze naukowym.), referat wprowadzający w drugi dzień warsztatów: *Wymogi Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dotyczące sądów*;

- **Pan dr Maciej Dybowski**, Pełnomocnik Rzecznika ds. Naukowych (absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, doktor nauk prawnych, adiunkt w Katedrze Teorii i Filozofii Prawa na Wydziale Prawa i Administracji ww. uczelni. Był doradcą naukowym RPO ds. praw podstawowych w Unii Europejskiej, jest członkiem Rady Zarządzającej Agencji Praw Podstawowych UE w Wiedniu oraz sekretarzem redakcji magazynu „Ius et Lex”), referat wprowadzający w drugi dzień warsztatów: *Wybrane problemy wymiaru sprawiedliwości w procesie demokratyzacji państw postkomunistycznych*;
- **Ks. prof. Franciszek Longchamps de Bèrier** (absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Georgetown w Waszyngtonie oraz Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie, od 2007 r. Kierownik Zakładu Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Autor licznych publikacji, w tym kilku monografii m.in. z zakresu prawa rzymskiego.), referat wprowadzający do dyskusji o wolności słowa: *Granice wolności słowa*;
- **Pan dr Ireneusz C. Kamiński**, (doktor praw, adiunkt w zespole Prawa Europejskiego i Międzynarodowego Instytutu Nauk Prawnych PAN, wykładowca na Uniwersytecie Jagiellońskim, ekspert Rady Europy, współpracownik i konsultant wielu krajowych i międzynarodowych organizacji, zajmujących się problematyką europejską oraz ochroną praw człowieka.), referat wprowadzający do dyskusji o wolności słowa: *Wolność słowa w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*;

- **Pani Katarzyna Łakoma**, Zastępca Dyrektora Zespołu Prawa Konstytucyjnego i Międzynarodowego BRPO (absolwentka Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, stypendystka Ministra Edukacji Narodowej - 2000/2001, stypendystka Instytutu Praw Człowieka Katolickiego Uniwersytetu w Lyonie, gdzie uzyskała tytuł magistra prawa międzynarodowego i praw człowieka – praca pt. *Maîtrise en Droit International et Droits de l’Homme*, jak również odbyła studia podyplomowe z zakresu prawa międzynarodowego i praw człowieka - *DESS „Pratiques des Organisations Internationales et Droits de l’Homme”*. Odbyła szereg staży w organizacjach pozarządowych - p. *Avocats Sans Frontieres, Forum Refugees*, jak i międzynarodowych - np. *Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu*. Ukończyła aplikację sądową przy Sądzie Okręgowym Warszawa-Praga. Jest członkiem Okręgowej Rady Adwokackiej w Warszawie. W latach 2004-2009 pracowała w ramach pilotażowego programu Europejskiego Trybunału Praw Człowieka jako prawnik w warszawskim Biurze informacji Rady Europy), referat wprowadzający do dyskusji o wolności słowa: *Wolność słowa z perspektywy polskiego Rzecznika Praw Obywatelskich*, moderacja następujących dyskusji (wraz z Panem Mirosławem Wróblewskim): 1. *Główne zagrożenia dla wolności słowa, mediów i wolności zgromadzeń w państwach PW*, 2. *Wolność słowa, mediów, zgromadzeń w państwach PW - program i cele przyszłej współpracy ombudsmanów*;
- **Pani Anna Błaszczak**, starszy radca w Zespole Prawa Konstytucyjnego i Międzynarodowego BRPO (absolwentka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego i podyplomowych studiów prawa europejskiego oraz podyplomowych studiów prawa międzynarodowego na ww. uczelni, aplikantka adwokacka, członek grupy roboczej Zespołu eksperckiego przy RPO ds. ochrony praw i wolności człowieka w procesie stosowania prawa oraz Zespołu Monitorującego Krajowy Program Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i związanej z nimi Nietolerancji przy Kancelarii Prezesa Rady Ministrów oraz Biurze Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Traktowania), moderacja następujących dyskusji (wraz z Panem Mirosławem Wróblewskim): 1. *Organizacja i główne problemy w funkcjonowaniu urzędu ombudsmana w państwach PW*, 2. *Wzmocnienie i reorganizacja urzędów ombudsmanów w państwach PW - program i cele przyszłej współpracy ombudsmanów*;

- **Pan Adam Krzywoń**, radca w Zespole Prawa Konstytucyjnego i Międzynarodowego BRPO (absolwent Wydziału Prawa i Administracji UW, od 2007 r. doktorant w Katedrze Prawa Konstytucyjnego tej uczelni. W latach 2005 - 2006 studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Complutense w Madrycie. Pracował w Biurze Trybunału Konstytucyjnego w Zespole Wstępnej Kontroli Skarg i Wniosków. Pod kierunkiem prof. dra hab. Marka Zubika przygotowuje rozprawę doktorską na temat władztwa daninowego państwa i konstytucyjnych zasad opodatkowania.), moderacja następujących dyskusji (wraz z Panem Mirosławem Wróblewskim): 1. *Główne problemy wymiaru sprawiedliwości w państwach PW*, 2. *Wymiar sprawiedliwości w państwach PW - program i cele przyszłej współpracy ombudsmanów*,
- **Pan dr Janusz Zagórski**, Dyrektor Zespołu Prawa Karnego Wykonawczego BRPO, referat wprowadzający do dyskusji dotyczącej wolności od tortur i poniżającego traktowania: *Krajowy mechanizm prewencji tortur - doświadczenia polskie*;
- **Pani Ewa Dawidziuk**, Zastępca Dyrektora Zespołu Prawa Karnego Wykonawczego BRPO, moderacja następujących dyskusji: 1. *Wolność od tortur i poniżającego traktowania, sytuacja więziennictwa w państwach PW*, 2. *Wolność od tortur i poniżającego traktowania - program i cele przyszłej współpracy ombudsmanów*;
- **Pan Radosław Puchta**, referent prawny w Zespole Prawa Konstytucyjnego i Międzynarodowego BRPO (w 2009 r. ukończył z wyróżnieniem Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. W roku akademickim 2007/2008 przebywał na stypendium naukowym na Uniwersytecie Pantheon-Assas (Paris II) we Francji. Był współpracownikiem Zespołu ds. Analiz Międzynarodowych Biura Analiz Sejmowych. Od października 2009 r. jest doktorantem w Katedrze Prawa Konstytucyjnego WPiA UW), pomoc w organizacji warsztatów, uczestnictwo w dyskusjach;
- **Pan Maciej Szcąska-Wójcik**, starszy radca w Zespole Prawa Konstytucyjnego i Międzynarodowego BRPO (absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, aplikant adwokacki. Przez dwa lata był asystentem sędziego w Sądzie Okręgowym w Warszawie, od listopada 2008 r. pracuje w Zespole Prawa Konstytucyjnego i Międzynarodowego BRPO), pomoc w organizacji warsztatów, uczestnictwo w dyskusjach;
- **Pani Barbara Kurach**, Dział Organizacji Konferencji i Spotkań, sprawy kontaktów międzynarodowych, opieka osobista nad przybyłymi uczestnikami;

- **Pan Dariusz Supel**, Kierownik Działu Organizacji Konferencji i Spotkań oraz Współpracy Zagranicznej, organizacja przedsięwzięcia, opieka osobista nad przybyłymi uczestnikami.

B - WIZYTA OMBUDSMANÓW PAŃSTW PW I ZEBRANIE RADY PRAW OBYWATELSKICH

1. nazwa: *Obchody Międzynarodowego Dnia Praw Człowieka i Posiedzenie Rady Praw Obywatelskich Projektu Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego.*

2. miejsce: Zamek Królewski w Warszawie oraz Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich w Warszawie, ul. Długa 26.

3. termin realizacji: 10 grudnia 2009 r. (Międzynarodowy Dzień Praw Człowieka)

4. streszczenie:

- cele:

- zdefiniowanie oraz precyzyjne określenie najważniejszych wyzwań w zakresie przestrzegania praw i wolności człowieka w państwach Partnerstwa Wschodniego UE,
- zdefiniowanie oraz precyzyjne określenie problemów i potrzeb instytucji ombudsmanów państw objętych Projektem,
- ustalenie i przyjęcie reguł działania, niezbędnych dla nadzorowania i kierowania Projektem Współpracy w postaci *Deklaracji o Współpracy Ombudsmanów Państw PW*,
- powołanie specjalnego organu w postaci Rady Praw Obywatelskich.

- tematyka:

Rozmowy o dokumencie - *Deklaracja o Współpracy Ombudsmanów Państw PW*, będącym podstawą współpracy ombudsmanów; diagnozowanie występujących problemów i ustalenie planu działania na lata następne.

- opis poszczególnych działań/wydarzeń):

- **pierwszy element wizyty** - udział w obchodach Międzynarodowego Dnia Praw Człowieka na Zamku Królewskim w Warszawie (wprowadzenie dra Janusza Kochanowskiego, wykład prof. J. Waldrona – “Human Rights in Judaeo-Christian Thought” / „Prawa człowieka w myśli judeochrześcijańskiej”, wręczenie dorocznej nagrody RPO im. Pawła Włodkowica „za odwagę w występowaniu w obronie

podstawowych wartości i prawd nawet wbrew zdaniu i poglądom większości” Pani Annie Walentynowicz za niezłomną w ciągu całego życia postawę, a zwłaszcza za bezkompromisową obronę godności ludzi pracy, koncert Royal String Quartet);

- **drugi element wizyty** - posiedzenie inauguracyjne Rady Praw Obywatelskich projektu pt. „Współpraca Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego 2009 – 2013” – 10 grudnia 2009 r., godz. 17:00, Biuro RPO ul. Długa 26.

Przedmiotem posiedzenia było uszczegółowienie zasad współpracy w dziedzinie ochrony praw człowieka i podstawowych wolności w ramach Programu Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej oraz przyjęcie Deklaracji Współpracy. Rzecznik Praw Obywatelskich Pan Janusz Kochanowski oraz Dyrektor Zespołu I Pan Mirosław Wróblewski przybliżyli przygotowany dokument Deklaracji Współpracy, którego projekt pozostali uczestnicy otrzymali uprzednio pocztą elektroniczną. Omówione zostały cele współpracy, postanowienia instytucjonalne oraz zasady finansowania współpracy. Wskazano na podobieństwo problemów występujących w naszych państwach. Następnie omówiono plan działania na lata następne. W spotkaniu Rady uczestniczyli pracownicy BRPO: Pani Katarzyna Łakoma, Pan Jakub Pawliczak oraz Pan Maciej Szcząska-Wójcik.

Rada Praw Obywatelskich będzie pełnić istotną rolę – jej zadaniem jest wyznaczanie kierunków działania oraz podejmowanie najważniejszych decyzji w zakresie ochrony praw podstawowych na obszarze państw objętych Programem.

Pan Christian Le Roux przypomniał, że na ten program Unia Europejska przewiduje znaczne środki finansowe. Oprócz pieniędzy z Unii Europejskiej, również Mediator Republiki Francuskiej może wyłożyć środki, aby np. partycypować w warsztatach. Są możliwe także dwa rodzaje kooperacji: trilateralna (RPO + Mediator), czyli twinningowa z jednym państwem beneficjentem i multilateralna – warsztaty, które mają być organizowane dla wszystkich. RPO przedstawił pomysł wspólnej strony internetowej ombudsmanów państw Partnerstwa Wschodniego, przedstawił też książkowe wydanie „Codziennika Prawnego”. Goście zagraniczni otrzymali egzemplarze Codziennika oraz Biuletynu dotyczącego warsztatów w Natolinie. Pan Rzecznik wspomniał o potrzebie zaprezentowania Programu w Parlamencie Europejskim. Deklaracja ta uzyskała akceptację ze strony wszystkich uczestników posiedzenia Rady.

W trakcie dyskusji uczestnicy posiedzenia Rady uzgodnili, że kwestiami wymagającymi współpracy i wymiany doświadczeń w pierwszej kolejności są: problematyka przeciwdziałania dyskryminacji, walki z przemocą i działania na rzecz ofiar

przestępstw (szczególnie w odniesieniu do dzieci), Krajowy Mechanizm Prewencji oraz ubóstwo. Wskazano również na szereg innych zagadnień, które powinny zostać objęte współpracą, jak na przykład: problemy związane z bioetyką, prawa dzieci oraz osób starszych, rozwiązywanie konfliktów na tle religijnym, narkomanię, AIDS, migracje ludności wywołane względami ekonomicznymi, korupcję, nadużywanie siły przez służby mundurowe, a nawet ekologię - w kontekście praw człowieka. Te propozycje tematyczne potwierdzają fakt, iż zmagamy się w naszych państwach z podobnymi, jeśli nie identycznymi wyzwaniami.

Uczestnicy z państw Partnerstwa Wschodniego wyrazili głębokie zainteresowanie Programem. Podjęte zostały decyzje odnośnie dalszych działań w ramach Programu Współpracy. Przyjęto wspólnie tekst Deklaracji. Zostanie on rozesłany do pozostałych państw, które nie przysłały swoich przedstawicieli na posiedzenie Rady w dniu 10 grudnia 2009 r. Kolejne posiedzenia Rady Praw Obywatelskich Partnerstwa odbywać się będą raz w roku w kolejnych państwach uczestniczących w Programie. Ze strony Rzecznika Praw Człowieka Republiki Azerbejdżanu padła propozycja, by następne spotkanie odbyło się w Baku. Rzecznik Praw Obywatelskich wyraził nadzieję, że w ciągu dalszej realizacji projektu Armenia, Białoruś i Ukraina będą uczestniczyć w konkretnych działaniach, zgodnie z pisemną wolą udziału w projekcie, wyrażoną przez ombudsmanów tych państw. Deklaracja jest w dalszym ciągu otwarta dla pozostałych państw.

- informacja o uczestnikach:

- **liczba uczestników:**

- **Azerbejdżan:** Pani Prof. Elmira Suleymanowa - Rzecznik Praw Człowieka Republiki Azerbejdżanu,
- **Gruzja:** Pani Tatiana Khuntsaria - Zastępca obrońcy Publicznego Republiki Gruzji,
- **Mołdawia:** Pani Sorina Susanu – Doradca Adwokatów Parlamentarnych Republiki Mołdawii.

- **charakterystyka grupy:** przedstawiciele urzędów ombudsmana z państw PW.
- **kryteria wyboru uczestników:** ombudsmani państw PW lub ich reprezentanci.

- informacja o wykładowcach/trenerach (nazwiska, krótkie notki biograficzne, tematyka wygłoszonego referatu, kryteria wyboru wykładowców/trenerów):

- **Pan dr Janusz Kochanowski**, Rzecznik Praw Obywatelskich (opis jak wyżej), otwarcie i prowadzenie posiedzenia zmierzającego do powołania Rady Praw Obywatelskich Projektu Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego,
- **Pan Christian Le Roux** – Dyrektor Gabinetu Mediatora Republiki Francuskiej, współgospodarz spotkania,
- **Pan Mirosław Wróblewski** – Dyrektor Zespołu Prawa Konstytucyjnego i Międzynarodowego w BRPO (opis jak wyżej), przybliżenie dokumentu Deklaracji,
- **Pani Katarzyna Łakoma**, Zastępca Dyrektora Zespołu Prawa Konstytucyjnego i Międzynarodowego BRPO (opis jak wyżej),
- **Pan Jakub Pawliczk, asystent RPO** (absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego w 2009 - summa cum laude, Law School Cardiff University w 2008 - wyróżnienie oraz Szkoły Prawa Amerykańskiego WPiA UW i Levin College of Law University of Florida w 2009 - najlepszy absolwent. Doktorant w Katedrze Prawa Cywilnego Porównawczego WPiA UW. Autor publikacji z dziedziny prawa rodzinnego porównawczego, cywilnego, medycznego oraz praw człowieka),
- **Pan Maciej Szczęśka-Wójcik**, starszy radca w Zespole Prawa Konstytucyjnego i Międzynarodowego BRPO (opis jak wyżej).

C – DZIAŁANIA TOWARZYSZĄCE

1. zebrania zespołu BRPO przygotowującego Projekt:

- **spotkanie ws. *Projektu Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego (PW)* - 18 marca 2009 r., BRPO.** W spotkaniu uczestniczyli: p. Urszula Szkodzińska - Dyrektor BRPO, p. Urszula Kulikowska - Z-ca Dyrektora Zespołu Prezydialnego, p. Mirosław Wróblewski - Dyrektor Zespołu I, p. Dariusz Supeł, p. Barbara Kurach, p. Anna Błaszczak. Podczas spotkania ustalono przedsięwzięcia, jakie przewiduje się w ramach Programu w roku 2009 oraz określono ich cele, terminy i uczestników.
- **spotkanie ws. zadań bieżących *Projektu Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego (PW)* - 18 czerwca 2009 r., BRPO.** Określono

najważniejsze zadania do podjęcia w bieżącym miesiącu, inne działania oraz najważniejsze zadania do podjęcia w terminie późniejszym.

- **cyklicznie (średnio co dwa tygodnie) odbywały się spotkania zespołu merytorycznego oraz pracowników odpowiadających za sprawy organizacyjne,** w trakcie których konsultowano rozwiązania merytoryczne i organizacyjne.

2. korespondencja Rzecznika Praw Obywatelskich:

- korespondencja z Ombudsmanem Szwecji w sprawie poparcia starań RPO odnośnie Projektu Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego (m.in. pismo z dnia: 4 lutego 2009 r.),
- pismo do Pana Konrada Szymańskiego - pisma do Parlamentu Europejskiego, przedstawiające program Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego i zapraszające do współpracy przy nim – 11 lutego 2009 r.,
- pismo do Prezesa Polsko - Amerykańskiej Fundacji Wolności z zaproszeniem na marcowe spotkanie dotyczące Programu Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego – 13 lutego 2009 r.,
- pismo do Dyrektora Krajowego Centrum Szkolenia Kadr Sądów Powszechnych i Prokuratury z zaproszeniem do współpracy przy Projekcie – 16 lutego 2009 r.
- **kontynuacja korespondencji z Ministrem Spraw Zagranicznych:**
 - **20 marca 2009 r.** (przesłanie opracowanego w Biurze RPO szczegółowego projektu Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego na lata 2009 – 2013.),
 - **22 kwietnia 2009 r.** (prośba o informacje o realizacji projektów wcielających w życie założenia Partnerstwa Wschodniego),
 - **23 kwietnia 2009 r.** (przesłanie do wiadomości projektu pisma do Prezydenta Republiki Białorusi z prośbą o ewentualne sugestie i uwagi dotyczące tej inicjatywy),
 - **17 lipca 2009 r.** (z prośbą o rozważenie wsparcia dyplomatycznego projektu w państwach wchodzących w skład projektu PW),
 - **24 sierpnia 2009 r.** (z prośbą o zajęcie stanowiska w kwestii udziału w wydarzeniach związanych z realizacją Programu przedstawiciela Białorusi),
 - **25 września 2009 r.** (z prośbą o otwarcie warsztatów w Natolinie),

- **29 września 2009 r.** (informujące o wizycie w Izraelu i rozmowach z Ombudsmanem i Kontrolerem Państwa Izrael w sprawie współdziałania przy realizacji projektów podejmowanych w ramach PW),
 - **2 października 2009 r.** (list do Pana Andrzeja Cieszkowskiego, informujący o uroczystościach 10 grudnia 2009 r.),
 - **9 października 2009 r.** (informujące o spotkaniu z Ambasadorem Norwegii, którego przedmiotem był program Współpracy Ombudsmanów państw PW),
 - **14 grudnia 2009 r.** (informujące o posiedzeniu inauguracyjnym Rady Praw Obywatelskich w dniu 10 grudnia 2009 r.),
 - **22 grudnia 2009 r.** (informujące o rozmowach z Mediatorem Republiki Francuskiej, których przedmiotem był Program Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej w latach 2010-2013).
- **kontynuacja korespondencji z Prezydentem RP**
 - **20 marca 2009 r.** (przesłanie opracowanego w Biurze RPO szczegółowego projektu Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego na lata 2009 – 2013.),
 - **23 kwietnia 2009 r.** (przesłanie do wiadomości projektu pisma do Prezydenta Republiki Białorusi z prośbą o ewentualne sugestie i uwagi dotyczące tej inicjatywy),
 - **29 września 2009 r.** (informujące o wizycie w Izraelu i rozmowach z Ombudsmanem i Kontrolerem Państwa Izrael w sprawie współdziałania przy realizacji projektów podejmowanych w ramach PW),
 - **14 grudnia 2009 r.** (informujące o posiedzeniu inauguracyjnym Rady Praw Obywatelskich w dniu 10 grudnia 2009 r.),
 - **22 grudnia 2009 r.** (informujące o rozmowach z Mediatorem Republiki Francuskiej, których przedmiotem był Program Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej w latach 2010-2013).
 - **kontynuacja korespondencji z Sekretarzem Komitetu Integracji Europejskiej:**
 - **20 marca 2009 r.** (przesłanie opracowanego w Biurze RPO szczegółowego projektu Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego na lata 2009 – 2013.),

- **23 kwietnia 2009 r.** (przesłanie do wiadomości projektu pisma do Prezydenta Republiki Białorusi z prośbą o ewentualne sugestie i uwagi dotyczące tej inicjatywy),
 - **25 września 2009 r.** (zaproszenie do udziału w warsztatach w Natolinie),
 - **9 października 2009 r.** (informujące o spotkaniu z Ambasadorem Norwegii, którego przedmiotem był program Współpracy Ombudsmanów państw PW),
 - **14 grudnia 2009 r.** (informujące o posiedzeniu inauguracyjnym Rady Praw Obywatelskich w dniu 10 grudnia 2009 r.),
 - **22 grudnia 2009 r.** (informujące o rozmowach z Mediatorem Republiki Francuskiej, których przedmiotem był Program Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej w latach 2010-2013).
- **kontynuacja korespondencji z Panem Jackiem Saryusz-Wolskim – Przewodniczącym Komisji Spraw Zagranicznych Parlamentu Europejskiego – 20 marca 2009 r. (przesłanie opracowanego w Biurze RPO szczegółowego projektu Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego na lata 2009 – 2013.).**
 - **pismo do Pana Nikiforosa Diamandourosa - Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich – 20 kwietnia 2009 r.** Mając na uwadze projektowany Program Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego, RPO zaproponował, by ósme spotkanie ombudsmanów państw członkowskich Unii Europejskiej oraz państw kandydujących, odbyło się w Warszawie.
 - **korespondencja z Panem Jeanem - Paulem Delevoye - Mediatorem Republiki Francuskiej - 5 czerwca 2009 r.** (próba zainteresowania Mediatora Programem Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego na lata 2009 – 2013 oraz zaproszenie do współpracy przy tym projekcie).
 - **pismo do Ambasadora RP w Republice Białoruś – 5 czerwca 2009 r.** Przesłanie listu do Szefa Administracji rezydenta Republiki Białorusi z prośbą o przekazanie adresatowi zaproszenia do udziału w Programie Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego.
 - **pismo do Pana prof. Adama Daniela Rotfelda z Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych przedstawiające program Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego – 22 czerwca 2009 r.**

- **zwrócenie się do wybranych w Polsce posłów do Parlamentu Europejskiego z prośbą o wsparcie i promowanie projektu w trakcie prac Parlamentu Europejskiego – 30/31 lipca 2009 r., 4/5 sierpnia 2009 r.** Przedstawiono Program Współpracy Ombudsmanów Państw PW i przesłano w załączeniu dodatkowe informacje dla szerszego naświetlenia założeń Programu. Zdaniem Rzecznika dla powodzenia Programu niezwykle istotne jest jego rozpropagowanie na forum instytucjonalnym Unii Europejskiej.
- **pisemne zaproszenia do udziału w specjalnej sesji na Zamku Królewskim w Warszawie w dn. 10 grudnia 2009 r. z okazji obchodów Dnia Praw Człowieka, a także zaproszenia dla 3 przedstawicieli urzędów, którzy mogliby wziąć udział w dn. 22-25 października br. w Warszawie w specjalnych warsztatach poświęconych analizie stanu przestrzegania praw i wolności człowieka i obywatela z punktu widzenia urzędu ombudsmana, wystosowane do ombudsmanów państw PW – 7 sierpnia 2009 r.**
- **zaproszenie Pana Gianni Buquicchio - Sekretarza Komisji Rady Europy na rzecz Demokracji przez Prawo do udziału w realizacji Programu Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej na lata 2009 – 2013 – 17 sierpnia 2009 r.** Przedstawiono Projekt z zaznaczeniem, że doskonale wpisuje się on w prowadzoną przez Unię Europejską, przy znacznym udziale strony polskiej, politykę wschodnią wobec państw: Armenii, Azerbejdżanu, Białorusi, Gruzji, Mołdawii oraz Ukrainy. W przekonaniu Rzecznika, doświadczenie oraz wiedza członków Komisji na rzecz Demokracji przez Prawo mogą okazać się bezcenne dla przygotowania przedsięwzięć badawczych w ramach Programu Współpracy Ombudsmanów Państw PW.
- **pismo do prof. Jerzego Pomianowskiego – Redaktora Naczelnego Miesięcznika „Nowaja Polska” - 24 września 2009 r.** (zaproszenie do udziału w warsztatach w Natolinie).
- **pismo do Marszałka Senatu RP - 25 września 2009 r.** (zaproszenie do otwarcia warsztatów w Natolinie).
- **pismo do Wicerektora Kolegium Europejskiego w Natolinie - 25 września 2009 r.** (zaproszenie do wzięcia udziału w warsztatach w Natolinie).

- **pismo do Dr Jarosława Gowina – Rektora Wyższej Szkoły Europejskiej im. Ks. Józefa Tischnera w Krakowie - 25 września 2009 r.** (zaproszenie do udziału w warsztatach w Natolinie).
- **poinformowanie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Ministra Spraw Zagranicznych oraz Sekretarza Komitetu Integracji Europejskiej o posiedzeniu inauguracyjnym Rady Praw Obywatelskich projektu pt. „Współpraca Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego 2009 – 2013 oraz jego przebiegu i zapadłych ustaleniach.** Ponadto powiadomiono Pana Micha Lindenstrausa - Kontrolera Państwowego i Ombudsmana Izraela – z zaznaczeniem, że inicjatywa jest otwarta także dla państw nie objętych programem Partnerstwa Wschodniego oraz, że liczymy na współpracę naszych Partnerów również z innych krajów. Podobne pisma wysłano do ombudsmanów nie uczestniczących w posiedzeniu Rady – z podkreśleniem, że inicjatywa jest w dalszym ciągu otwarta dla państw objętych programem Partnerstwa Wschodniego, które nie były reprezentowane na spotkaniu inauguracyjnym posiedzenie Rady Praw Obywatelskich i które nadal gorąco zachęcamy do współpracy w ramach Programu.
- **zaproszenie ormiańskiego Ombudsmana na uroczyste spotkanie inaugurujące Projekt Współpracy Ombudsmanów Państw PW w dniu 10 grudnia 2009 r. – 20 października 2009 r.**
- **zaproszenia Ombudsmanów państw PW do udziału w specjalnej sesji na Zamku Królewskim w Warszawie w dn. 10 grudnia 2009 r. z okazji obchodów Dnia Praw Człowieka – 9 listopada 2009 r.**
- **pismo do Przewodniczącego Podkomisji ds. partnerstwa Wschodniego Sejmowej Komisji Spraw Zagranicznych – informacja o Projekcie i prośba o zorganizowanie spotkania – 22 grudnia 2009 r.**

3. spotkania, wizyty:

- **spotkanie Rzecznika Praw Obywatelskich z Sekretarzem Komitetu Integracji Europejskiej p. Mikołajem Dowgielewiczem - 26 maja 2009 r.** Na spotkaniu poruszono następujące tematy: możliwości finansowania Projektu Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego (środki i fundusze unijne, inne), spodziewany termin ogłoszenia, zakres i warunki konkursów grantowych Komisji Europejskiej dotyczących finansowania przedsięwzięć i projektów w ramach polityki

Partnerstwa Wschodniego, możliwość podjęcia współpracy ze stroną białoruską - proponowani partnerzy.

- **wystąpienie RPO przed Sejmem RP - 19 czerwca 2009 r.** Rzecznik Praw Obywatelskich przedstawił Program Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego, jego cele, beneficjentów, organy, roczniki tematyczne, zadania, a także dotychczasowe i planowane działania BRPO.
- **spotkanie dr Janusza Kochanowskiego, Rzecznika Praw Obywatelskich z posłami do Parlamentu Europejskiego oraz przedstawicielami Ministerstwa Spraw Zagranicznych i Urzędu Integracji Europejskiej - 10 lipca 2009 r., Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich.** Przedmiotem spotkania była prezentacja projektu „Współpraca Ombudsmanów Państwa Partnerstwa Wschodniego”. W spotkaniu wzięli udział: posłowie do Parlamentu Europejskiego: Ryszard Czarnecki, Ryszard Legutko, Paweł Kowal, Tomasz Poręba, Janusz Wojciechowski; przedstawiciele Ministerstwa Spraw Zagranicznych (Departament Pomocy Rozwojowej): Marek Ziółkowski, Mirosław Sycz; przedstawiciele Urzędu Integracji Europejskiej oraz ze strony Biura Rzecznika Praw Obywatelskich: Mirosław Wróblewski - Dyrektor Zespołu I Prawa Konstytucyjnego i Międzynarodowego, Urszula Kulikowska - Zastępca Dyrektora Zespołu Prezydialnego, Marta Kukowska - Naczelnik Wydziału Komunikacji Społecznej, pracownicy Zespołu I: Anna Błaszczak, Magdalena Kuruś, Radosław Puchta. Pan Rzecznik dokonał prezentacji założeń Programu, szczegółowo omówionych następnie przez Pana M. Wróblewskiego. Rzecznik zwrócił się do polskich Posłów do Parlamentu Europejskiego o pomoc w uzyskaniu poparcia dla Projektu na poziomie europejskim (w instytucjach UE). Pan Poseł Paweł Kowal wyraził deklarację pomocy. Podkreślił, że propagowanie praw człowieka, zasady solidarności w państwach na wschód od UE powinno być postrzegane jako „naturalne” zadanie Polski. Oceniał także, jako duży sukces pobudzenie polskich instytucji na rzecz realizacji projektu zainicjowanego przez Rzecznika. Słowa uznania dla projektu oraz deklarację zaangażowania wyraził Pan Poseł Janusz Wojciechowski. Pan Poseł Ryszard Legutko zauważył, że realizacja takich zadań, jak projektuje Rzecznik, może wzmocnić rolę Polski w regionie i w ramach UE. Podkreślił także, idea Partnerstwa Wschodniego jest jak najbardziej słuszna. Tym bardziej więc inicjatywa Rzecznika zasługuje na wsparcie. Pan Poseł Tomasz Poręba podkreślił, że projekt Rzecznika powinien być przeniesiony na poziom Parlamentu Europejskiego. Zaproponował, aby zorganizować *public hearing* w Brukseli, z udziałem polskiego

Ombudsmana oraz Ombudsmanów państw PW, w czasie którego można by przedstawić niniejszą inicjatywę – wszystkim zainteresowanym, ale przede wszystkim Posłom do PE oraz przedstawicielom dyplomatycznym w Brukseli. Propozycja została przyjęta przez zebranych z dużym entuzjazmem. Również przedstawiciele MSZ i UKiE wyrazili poparcie dla Projektu: natury politycznej (aprobata Ministra R. Sikorskiego) oraz finansowej (działania pilotażowe w 2009 r. finansowane będą ze środków MSZ). Poinformowali ponadto, że współpraca Ombudsmanów państw PW została zaliczona do priorytetów Platformy Demokracji i Skutecznego Zarządzania. Przedstawiciel MSZ, Pan Marek Ziółkowski wyraził słowa uznania dla projektu Rzecznika. Na spotkaniu byli obecni przedstawiciele mediów (*Rzeczpospolita*).

- **wizyta Rzecznika Praw Obywatelskich w Izraelu, na zaproszenie Kontrolera Państwowego i Ombudsmana Izraela – Pana Sędziego Micha Lindenstraussa. - 13–17 września 2009 r.** Podczas tej wizyty Ombudsmani Polski i Izraela podkreślili potrzebę współpracy w ramach Unii Śródziemnomorskiej i Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej. Ombudsmani postanowili także organizować spotkania oraz wymieniać doświadczenia pracowników obu urzędów.
- **spotkanie Rzecznika Praw Obywatelskich z Ambasadorem Norwegii w Polsce Panem J.E. Enok Nygaard - 8 października 2009 r., Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich w Warszawie.** W spotkaniu wziął także udział pracownik Ambasady Norwegii oraz Dyrektor Zespołu I-go BRPO Pan Mirosław Wróblewski. Rzecznik przedstawił długoterminowy plan współpracy w ramach Programu Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej (warsztaty w Kolegium Europejskim w Natolinie oraz spotkanie Ombudsmanów planowane na 10 grudnia br.). Rzecznik zauważył także, że w przyszłości częścią współpracy może być opracowanie przez państwa partnerskie publikacji na wzór „CodziennikaPrawnego”. Pan Ambascador wyraził zainteresowanie Programem oraz możliwością włączenia się do niego przez Norwegię. Ustalono podejmowanie dalszych wspólnych działań.
- **wizyta RPO w Paryżu - 17 grudnia 2009 r.,** w trakcie której RPO wręczył Mediatorowi Republiki Francuskiej, Panu Jeanowi Paulowi Delevoye, Krzyż Oficerski Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej, przyznany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek RPO, w uznaniu międzynarodowej współpracy na rzecz praw człowieka i obywatela. Przedmiotem rozmów Pana Rzecznika z Mediatorem był m.in. Program Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej w latach 2010-2013. Mediator potwierdził pełne

poparcie dla tego Programu, a także wyraził wolę nakłonienia do wzięcia aktywnego w nim udziału obrońcy Praw Człowieka Republiki Armenii. Ombudsmeni podkreślili, że inicjatywa jest w dalszym ciągu otwarta dla państw objętych programem Partnerstwa Wschodniego UE, które nie były reprezentowane na spotkaniu inaugurującym posiedzenie Rady Praw Obywatelskich w Warszawie w dniu 10 grudnia br. (o przebiegu wizyty poinformowani zostali Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, Minister Spraw Zagranicznych oraz Sekretarz Stanu Sekretarz Komitetu Integracji Europejskiej).

4. wydanie materiałów i publikacji:

- **Biuletyn RPO źródła:** *Współpraca Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego 2009 - 2013, Analiza sytuacji i próba wskazania najważniejszych problemów z punktu widzenia urzędu ombudsmana - warsztaty dla przedstawicieli ombudsmenów Państw Partnerstwa Wschodniego UE, Warszawa, 22 – 25 października 2009r.*, pod red. M. Wróblewskiego, Warszawa, listopad 2009 r.
- **szereg materiałów i mniejszych publikacji** z okazji warsztatów w Natolinie oraz posiedzenia Rady Praw Obywatelskich Projektu PW (w załączeniu)

5. inne działania:

- w *Rzeczpospolitej* ukazał się artykuł Rzecznika Praw Obywatelskich pt. „Chcemy być konkretni i przydatni” – 27 października 2009 r. dotyczący koncepcji Partnerstwa Wschodniego i Programu Współpracy Ombudsmanów.

IV. informacje o wszelkich istotnych zmianach w przebiegu realizacji projektu (w tym realizacji budżetu), napotkanych trudnościach, nieoczekiwanych sukcesach lub problemach przy realizacji projektu;

1. przybyli uczestnicy z części krajów objętych Programem (w przypadku warsztatów w Natolinie przybycie przedstawiciela ombudsmana Ukrainy uniemożliwił przypadek losowy – nagła choroba),
2. problemy związane z długim oczekiwaniem na odpowiedzi z urzędów poszczególnych ombudsmanów, co do wzięcia udziału w działaniach, co do składu osobowego,
3. konieczność wprowadzenia drugiego języka roboczego (angielskiego) podczas warsztatów w Natolinie,
4. zróżnicowany stopień przygotowania merytorycznego uczestników (warsztatów),

5. różny sposób prezentacji narodowych przez przedstawicieli poszczególnych urzędów.

V. informacje o osiągniętych bezpośrednich rezultatach zrealizowanego przedsięwzięcia i spodziewanych rezultatach długofalowych (ze szczególnym uwzględnieniem wskaźników ilościowych i jakościowych):

1. zacieśnienie współpracy z urzędami ombudsmanów wschodnich sąsiadów Unii Europejskiej, których przedstawiciele uczestniczyli w warsztatach;
2. dokonanie analizy obecnej sytuacji, funkcjonowania i potrzeb urzędów ombudsmanów państw Partnerstwa Wschodniego UE, w oparciu o którą można prawidłowo zaprojektować m.in. treści i programy szkoleniowe w następnym okresie realizacji Projektu;
3. konstatacja, że chociaż struktura, szczegółowe zadania i charakter urzędu ombudsmana w państwach objętych programem PW różnią się w zależności od specyfiki danego państwa, to jednak istnieje szereg problemów, na które odpowiada Projekt Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego UE, jak np. konieczność zdobywania doświadczenia w wypełnianiu funkcji ombudsmana, konieczność ustawicznego szkolenia kadry zapewniającej obsługę urzędów ombudsmana oraz potrzeba rozbudowy oraz wzmacniania efektywności mechanizmów ochrony praw jednostki w poszczególnych obszarach działania urzędów ombudsmańskich;
3. opracowanie raportu dotyczącego najważniejszych wyzwań w zakresie przestrzegania praw i wolności człowieka w państwach PW (Biuletyn RPO Źródła wydany w trzech językach);
5. doprecyzowanie Projektu i wstępnych założeń Programu Współpracy Ombudsmanów Państw PW;
6. przyjęcie Deklaracji Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego UE;
7. powołanie organów przewidzianych Deklaracją i Programem;
8. wzmocnienie zdolności urzędów ombudsmanów państw Partnerstwa Wschodniego UE do partycypacji w budowie demokratycznego państwa prawa;
9. promocja Polski jako kraju propagującego wartości demokratyczne wśród zachodnich sąsiadów Unii Europejskiej;
10. kontynuacja niezwykle cennej formy wymiany doświadczeń na polu ochrony praw podstawowych w państwach objętych programem Partnerstwa Wschodniego UE.

VI. informacje o środkach uzyskanych od innych sponsorów, wkładzie rzeczowym oraz najważniejszych partnerach i ich roli w realizacji projektu:

Przeważająca część środków pochodziła z Programu Polskiej Pomocy Zagranicznej, realizowanej za pośrednictwem MSZ RP w roku 2009. Pozostałą część stanowił wkład własny Biura Rzecznika Praw Obywatelskich. Natomiast pożegnalne przyjęcie na zakończenie warsztatów w Natolinie sfinansowane zostało przez Rektora Kolegium Europejskiego w Natolinie.

VII. sposób informowania o wkładzie MSZ w realizację przedsięwzięcia (odnotowany w czasie realizacji projektu, we wszystkich działaniach, materiałach, publikacjach itp., ma obowiązek podawania źródła pochodzenia funduszy), oraz o sposobie wykorzystania logo programu polskiej pomocy zagranicznej:

Informacje o wkładzie MSZ były umieszczane na zaproszeniach, wszystkich materiałach informacyjnych i konferencyjnych oraz tablicach informacyjnych, które były ustawiane w miejscach prowadzonych działań (w Centrum Europejskim Natolin, na Zamku Królewskim w Warszawie, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich w Warszawie).

VIII. Załączniki do sprawozdania:

- Współpraca Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego UE (PW) 2009 - 2013, spotkanie Rzecznika Praw Obywatelskich dra Janusza Kochanowskiego z posłami do Parlamentu Europejskiego – 10 lipca 2009 r.;
- Współpraca Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego UE (PW) 2009 - 2013, projekt Rzecznika Praw Obywatelskich dra Janusza Kochanowskiego we współpracy z Mediatorem Republiki Francuskiej, Warszawa, dnia 10 lipca 2009 r.;
- Stan przestrzegania praw i wolności człowieka w państwach objętych programem Partnerstwa Wschodniego. Analiza sytuacji i próba wskazania najważniejszych problemów z punktu widzenia urzędu ombudsmana - warsztaty dla przedstawicieli ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego oraz konferencja ombudsmanów, październik – grudzień 2009 r. – wydruk;
- Współpraca Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego (PW) 2009 - 2013, projekt Rzecznika Praw Obywatelskich. Stan przestrzegania praw i wolności człowieka w państwach objętych programem Partnerstwa Wschodniego. Analiza sytuacji i próba wskazania najważniejszych problemów z punktu widzenia urzędu

ombudsmana - warsztaty dla przedstawicieli ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego 22 – 25 października 2009r. – broszura;

- Współpraca Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego 2009 - 2013, Analiza sytuacji i próba wskazania najważniejszych problemów z punktu widzenia urzędu ombudsmana - warsztaty dla przedstawicieli ombudmsnaów Państw Partnerstwa Wschodniego UE, Warszawa, 22 – 25 października 2009r. – Biuletyn RPO Źródła, Warszawa, listopad 2009 r.;
- Dzień Praw Człowieka 10 grudnia 2009 r. – broszura BRPO;
- Declaration of Eastern Partnership Cooperation, 10 grudnia 2009 r. wraz z Programem Współpracy (wersja angielska);
- Programy wizyt:
 - Visit of Prof. Elmira Suleymanowa, Ombudsman of the Republic of Azerbaijan Warsaw, December 9-11, 2009;
 - Visit of Mrs Tatiana Khuntsaria, Deputy Public Defender of Georgia December 9-11, 2009;
 - Visit of Ms. Sorina Susanu Adviser to the Parliamentary Advocate in Moldova December 9-11, 2009;
 - Visit of Mr Christian Le Roux, Head of the Cabinet, Office of the Mediator of the Republic, France Warsaw, December 9-11, 2009;
- notatka ze spotkania ws. *Projektu Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego (PW)* z 19 marca 2009 r., BRPO;
- notatka ze spotkania ws. zadań bieżących *Projektu Współpracy Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego (PW)* z 18 czerwca 2009 r., BRPO;
- pismo z 4 lutego 2009 r. do Ombudsmana Szwecji wraz z pismem do Ambasadora Szwecji w RP i Ministra Spraw Zagranicznych;
- pismo do Pana Konrada Szymańskiego - posła do Parlamentu Europejskiego z 11 lutego 2009 r.;
- pismo do Prezesa Polsko - Amerykańskiej Fundacji Wolności z 13 lutego 2009 r.;
- pismo do Dyrektora Krajowego Centrum Szkolenia Kadr Sądów Powszechnych i Prokuratury z 16 lutego 2009 r.;
- pismo do Ministra Spraw Zagranicznych z 20 marca 2009 r.;
- pismo do Ministra Spraw Zagranicznych z 22 kwietnia 2009 r.;

- pismo do Ministra Spraw Zagranicznych z 23 kwietnia 2009 r. wraz z projektem pisma do Prezydenta Republiki Białorusi;
- pismo do Ministra Spraw Zagranicznych z 17 lipca 2009 r.;
- pismo do Ministra Spraw Zagranicznych z 24 sierpnia 2009 r.;
- pismo do Ministra Spraw Zagranicznych z 25 września 2009 r.;
- pismo do Ministra Spraw Zagranicznych z 29 września 2009 r.;
- pismo do Pana Andrzeja Cieszkowskiego z 2 października 2009 r.;
- pismo do Ministra Spraw Zagranicznych z 9 października 2009 r.;
- pismo do Ministra Spraw Zagranicznych z 14 grudnia 2009 r.;
- pismo do Ministra Spraw Zagranicznych z 22 grudnia 2009 r.
- pismo do Prezydenta RP z 20 marca 2009 r.;
- pismo do Prezydenta RP z 23 kwietnia 2009 r.;
- pismo do Prezydenta RP z 29 września 2009 r.;
- pismo do Prezydenta RP z 14 grudnia 2009 r.;
- pismo do Prezydenta RP z 22 grudnia 2009 r.;
- pismo do Sekretarza Komitetu Integracji Europejskiej z 20 marca 2009 r.;
- pismo do Sekretarza Komitetu Integracji Europejskiej z 23 kwietnia 2009 r.;
- pismo do Sekretarza Komitetu Integracji Europejskiej z 25 września 2009 r.;
- pismo do Sekretarza Komitetu Integracji Europejskiej z 9 października 2009 r.;
- pismo do Sekretarza Komitetu Integracji Europejskiej z 14 grudnia 2009 r.;
- pismo do Sekretarza Komitetu Integracji Europejskiej z 22 grudnia 2009 r.;
- pismo do Pana Jacka Saryusz-Wolskiego – Przewodniczącego Komisji Spraw Zagranicznych Parlamentu Europejskiego z 20 marca 2009 r.;
- pismo do Pana Nikiforosa Diamandourosa - Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich z 20 kwietnia 2009 r.;
- pismo do Pana Jean - Paula Delevoye - Mediatora Republiki Francuskiej z 5 czerwca 2009 r.;
- pismo do Ambasadora RP w Republice Białoruś z 5 czerwca 2009 r.;
- pismo do Pana prof. Adama Daniela Rotfelda z Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych z 22 czerwca 2009 r.;
- pisemne zaproszenia wystosowane do ombudsmanów państw PW z 7 sierpnia 2009 r.;
- zaproszenie Pana Gianni Buquicchio - Sekretarza Komisji Rady Europy na rzecz Demokracji przez Prawo do udziału w realizacji Programu z 17 sierpnia 2009 r.

- pismo do prof. Jerzego Pomianowskiego – Redaktora Naczelnego Miesięcznika „Nowaja Polska” z 24 września 2009 r.;
- pismo do Marszałka Senatu RP z 25 września 2009 r.;
- pismo do Wicerektor Kolegium Europejskiego w Natolinie z 25 września 2009 r.;
- pismo do Dr Jarosława Gowina – Rektora Wyższej Szkoły Europejskiej im. Ks. Józefa Tischnera w Krakowie z 25 września 2009 r.;
- poinformowanie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Ministra Spraw Zagranicznych oraz Sekretarza Komitetu Integracji Europejskiej o posiedzeniu inauguracyjnym Rady Praw Obywatelskich projektu pt. „Współpraca Ombudsmanów Państw Partnerstwa Wschodniego 2009 – 2013 oraz jego przebiegu i zapadłych ustaleniach.
- zaproszenie ormiańskiego Ombudsmana na uroczyste spotkanie inaugurujące Projekt Współpracy Ombudsmanów Państw PW w dniu 10 grudnia 2009 r. z 20 października 2009 r.
- zaproszenia Ombudsmanów państw PW do udziału w obchodach Dnia Praw Człowieka z 9 listopada 2009 r.;
- pismo do Przewodniczącego Podkomisji ds. partnerstwa Wschodniego Sejmowej Komisji Spraw Zagranicznych z 22 grudnia 2009 r.;
- notatka w sprawie spotkania Rzecznika Praw Obywatelskich z Sekretarzem Komitetu Integracji Europejskiej p. Mikołajem Dowgielewiczem z 22 maja 2009 r.;
- artykuł Rzecznika Praw Obywatelskich pt. „Chcemy być konkretni i przydatni” w *Rzeczpospolitej* z 27 października 2009 r.